

Náučný chodník Karpatské prízraky

Kraj:	Žilinský
Okres:	Martin
Geomorfologická jednotka:	Velká Fatra
Geologická jednotka:	jadrové pohorie
Chránené územie:	Národný park Velká Fatra
Prístup:	bus Blatnica, konečná a pešo asi 1 km k východu a severu (dolinou po žltej značke)
Východisko:	Blatnica, ústie Konského dolu do Gaderskej doliny
Trasa:	Blatnica, Gaderská dolina × Konský dol - Gaderskou dolinou - hrad Blatnica
Dĺžka, prevýšenie:	1,5 km, prevýšenie 100 m
Čas prechodu:	1 h
Počet zastávok:	5
Náročnosť:	nenáročná trasa

Zameranie chodníka: prírodovedné, zoologické, ochranárske

Typ chodníka: samoobslužný, líniový, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: Trasa je súběžná so žltou turistickou značkou.

Rok otvorenia: 2015

Aktuálny stav: dobrý

Textový sprievodca: nie je

Kontakt: Správa Národného parku Veľká Fatra so sídlom v Martine, P. O. Hviezdoslava 73/38, 036 01 Martin, tel. 043 / 4284 503

Poznámky: (1) Náučný chodník obsahom zameraný najmä na rysa ostrovida (*Lynx lynx*) a iné šelmy, ktorý vznikol v rámci švajčiarsko-slovenského projektu Spolužitie s karpatskými príznakmi, nahradil pôvodný **Náučný chodník Gaderskou dolinou** z roku 2002. Nie je označený názvom, v databáze sme ho pomenovali názvom stránky venovanej projektu. (2) V areáli hradu Blatnica v cieľi chodníka sú informácie o jeho archeologickom výskume a histórii. (3) Pri náučnom chodníku sú tiež informačné tabuľky o filmoch nakrúcaných v oblasti Gaderskej doliny.

Upozornenie: V areáli zrúcaniny hradu Blatnica je nutná zvýšená opatrnosť.

Využitelnosť pre školy

Náučný chodník je trasou vhodný pre vlastivednú vychádzku, obsah informačných panelov sa však týka výlučne živočíšstva.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Blatnica. Obec južne od Martina na kontakte Turčianskej kotliny a Veľkej Fatry v mieste sútoku Blatnického potoka a Gaderského potoka vo vrchole nimi uloženého mohutného náplavového kužeľa. Vhodnosť jej širšieho územia pre osídlenie dokazujú nálezy už z mladšej kamennej doby (5. - 4. tisícročie p. n. l.) v blízkej jaskyni Mažarná vysoko vo svahu Tlstej v Gaderskej doline, v masíve Plešovice nad obcou sú zachované valy hradiska z laténskej doby. Obec sa prvýkrát spomína v roku 1230. Vytvájala sa pod gotickým **hradom Blatnica**, ktorý vznikol v polovici 13. storočia na ochranu obchodnej cesty z Ponitria na Oravu a Liptov. Patril viacerým majiteľom, poslednými boli Révayovci, ktorí ho po poškodení vojskami Thökölyho a Rákocziho nechali opraviť, no po požiari v roku 1790 spustol. V súčasnosti v ňom prebiehajú záchranné práce. Obyvateľstvo sa zaoberalo olejkárstvom, šafraníctvom, remeslami (kováci, krajčíri, obuvníci) a poľnohospodárstvom. Pre obec bolo špecifické najmä **olejkárstvo** - výroba olejkárskych produktov využívajúcich liečivé účinky rastlín a ich predaj nielen v okolitých krajinách. V 18. storočí tu živilo viac ako sto domácností, niektoré olejkárske rodiny, napr. Duchajovci, Luptákovci či Haľamovci, mali obchody až na Ruskom Ďalekom východe. Vďaka prosperite a pokroku, súvisiacimi s týmto obchodovaním, si obyvatelia budovali prevažne kamenné a tehlové domy. Popri hrade Blatnica a hradisku Plešovice sa v obci a jej chotári nachádza mnoho kultúrnych pamiatok, napr. malý pôvodne gotický rímskokatolícky kostol sv. Ondreja z prvej tretiny 14. storočia v časti obce Sebeslavce slúžiaci ako pohrebný kostol rodiny Folkušovských, neskorobarokový Révayovský kaštieľ z prvej štvrtiny 17. storočia, Prónayovská kúria z prvej polovice 18. storočia, sýpky a roľnícke domy, klasicistický tolerančný evanjelický kostol z roku 1786 a v Gaderskej/Dedošovej doline jaskynné sídlisko Na vyhni a partizánska Chata na Škape. Po celý profesijný život tu pôsobila **Izabela Textorisová** (1866 - 1949) ako poštová úradníčka, no predovšetkým ako prvá slovenská botanička - opísala viac ako sto nových rastlinných druhov regiónu Turca. Na jej počesť bol neskôr pomenovaný jej menom jeden z nich, bodliak z vrchu Tlstá, *Carduus textorisanus* Marg., ale aj v roku 2004 objavená planétka 30252 Textorisova (2000 HE24). Jej bohatý

herbár je v archíve Katedry botaniky Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Narodila sa tu národná umelkyňa Maša Haľamová (1908 - 1995), poetka intímnej lyriky, autorka literatúry pre mládež a prekladateľka. Zbierky atraktívneho **Múzea Karola Plicku**, fotografa a etnografa českého pôvodu, ktoré od roku 1988 sídlilo v Prónayovskej kúrii, boli pre havarijný stav budovy v roku 2019 presťahované do depozitu Etnografického múzea v Martine, jednej z pobočiek Slovenského národného múzea.

Gaderská dolina. Dolná, asi 7 km dlhá časť vyše 16 km dlhej doliny Gaderského potoka, pravostranného prítoku Blatnického potoka, v Bralnej Fatre - juhozápadnej časti Veľkej Fatry budovanej najmä triasovými dolomitmi a vápencami hronika (chočského príkrovu) -, jedna z najznámejších veľkofatranských dolín. Je zovretá strmými bralnatými svahmi Tlstej (1 373 m n. m.) a Kozej skaly (1 162 m n. m.). Dolina vo svojom najspodnejšom úseku využíva tektonickú predispozíciu (séria okrajových zlomov pohoria, pozdĺž ktorých je vyzdvihnuté) sa náhle stáča zo severozápadného smeru takmer v pravom uhle k juhozápadu a jej priebeh je tu netypicky rovnobežný s okrajom pohoria. V území sa vyskytujú krasové javy (početné jaskyne), lesy bohaté na zver (jelene, diviaky, kamzíky, medvede, dravé vtáky vrátane orla skalného), pestrá flóra. Dolina je miestom nakrúcania o. i. aj prvého slovenského hraného filmu Jánošík z roku 1921; ďalšími boli napr. vojnový film Dolina a rozprávka Plavčík a Vratko.

Národná prírodná rezervácia Tlstá. Rozsiahle chránené územie východne od Blatnice v juhozápadnej časti Veľkej Fatry vyhlásené medzi dolinami Blatnickou, Dedošovou a Gaderskou v roku 1981 na ochranu vedecky mimoriadne hodnotného územia dolomitmi a vápencami budovanej Bralnej Fatry s výraznými bralnými a krasovými formami reliéfu, zachovalými spoločenstvami dubovo-bukového až smrekového vegetačného stupňa, pestrou vysokohorskou i teplomilnou skalnou vegetáciou, slatinnými lúkami a chránenými rastlinnými i živočíšnymi druhmi. Na juhovýchode na rezerváciu bezprostredne nadväzujú ďalšie chránené územia - **národná prírodná rezervácia Padva** (vyhlásená v roku 1972 na ochranu zachovalých spoločenstiev zmiešaných pralesných porastov so skupinami vápencových brál s krasovými javmi a pozoruhodným výskytom tisu, kosodreviny a význačných živočíšnych druhov), **národná prírodná rezervácia Veľká Skalná** a **prírodná rezervácia Pralesy Slovenska - Drobkov**. Všetky rezervácie ležia v rámci Národného parku Veľká Fatra a sú súčasťou územia európskeho významu Veľká Fatra a chráneného vtáčieho územia Veľká Fatra (obe sú súčasťou sústavy Natura 2000). Viac info > v brožúre Veľká Fatra, Natura 2000 (vyd. ŠOP SR, Banská Bystrica 2005). Chránené územia sú verejnosti prístupné početnými značenými turistickými chodníkmi.

Národný park (NP) Veľká Fatra. Veľkoplošné chránené územie zriadené v roku 2002 na necelej území jedného z najrozsiahlejších jadrových pohorí Slovenska s málo narušeným prírodným prostredím dosahujúcim vrchom Ostredok 1 596 m n. m. (NP nezaberá severovýchodné, severné ani severozápadné časti pohoria.) Pohorie zo severu rozčlenené dolinou Ľubochnianky, najdlhšou na Slovensku (cca 20 km), má spolovice severojužne prebiehajúci ústredný chrbát, ktorý sa od Ploskej delí na dva (pôdorys chrbtov má tvar Y). Tektonický vývoj územia s pestrým geologickým podložím a vonkajšie geomorfologické činitele podmienili rôznorodý charakter reliéfu a jeho veľkú členitosť. Granitové a granodioritové jadro je odkryté a vychádza na povrch len v severnej časti pohoria, a to v páse Smrekovica - Vyšná Lipová (medzi Podsuchou a Kantorskou nad Sklabinským Podzámkom). Zvyšnú časť územia pohoria i NP budujú prevažne mezozoické sedimentárne horniny. Zjavne kontrastujú východné mäkké modelované najvyššie časti hlavného chrbta s hôľným reliéfom na slienitých vápencoch, slieňovcoch, slienitých či ílovitých bridliciach s jeho západnými rázsochami so skalnatými až bralnými územiami na prevažujúcich vápencoch a dolomitoch s hojnými povrchovými i podzemnými krasovými útvarmi a dolinami Rakšianskou, Gaderskou, Blatnickou, Necpalskou a Belianskou. Spomedzi okolo tristo evidovaných jaskýň v podcelku Bralnej Fatry vynikajú Mažarná (dlhá 134 m) a Horná Túfna (dlhá 85 m). Pohorie je v nižších polohách zalesnené, najcennejšie

pralesné porasty sú prísnyimi rezerváciami. Osobitý charakter najvyšších polôh ústredného chrbta - hole (horské lúky) - sú zvyškami areálov historicky odlesnených pre účely pastvy. Ich rozsah sa v súčasnosti znižuje vysádzaním pôvodne sa tu vyskytujúcej kosodreviny najmä za účelom zníženia lavínového ohrozenia. Akcentovaný reliéf a pestrý geologický podklad umožnil zachovanie rastlinných spoločenstiev z rôznych období postglaciálneho vývoja. Vzácné sú spoločenstvá zvyškov reliktných borín na vápencových a dolomitových bralách. Na Tlstej má jedinú lokalitu na Slovensku reliktnú našej kveteny pochybok huňatý (*Androsace villosa*). Typickým pre hôľne spoločenstvá hlavného chrbta je masový výskyt veternice narcisokvetej (*Anemone narcissiflora*). Zvláštnosťou je najmasovejší výskyt treťohorného reliktnu tisu obyčajného (*Taxus baccata*) v rámci strednej Európy pri južnom okraji NP nad Horným Harmancom, ktorého ochrane slúži od roku 1949 národná prírodná rezervácia Harmanecká tisina. Na území Veľkej Fatry prevažujú horské druhy živočíchov, zo šeliem sa vyskytuje medveď, rys aj vlk, hniezdi tu orol skalný, problémovým je introdukovaný alpský poddruh kamzíka vrchovského (poškodzuje vzácnu skalnú vegetáciu). Územie NP sa zhruba kryje s územím európskeho významu Veľká Fatra a chráneným vtáčím územím Veľká Fatra (obe sú súčasťou sústavy Natura 2000).

Názvy informačných panelov

1. Návrat rysov v Európe
2. Karpatské príznaky - monitoring rysa na Slovensku
3. Ako vidieť neviditeľného
4. Vlk dravý
5. Medveď hnedý

Informačné panely v teréne nie sú označené ako náučný chodník a nie sú ani číslované.

